

19.52x25.28	1/3	54	עמוד	THEMARKER - מגזין - WOMEN	06/09/2017	60119559-6
דים גבריות ונשיות בצבא הישראלי - מאת אורנה ששון ל - 25910						

צבא | החזית הביתית

54

אם הבנים
בוכה

איך לשמור
על שלומו של
ילד 18 שנה -
רק כדי לשלוח
אותו לצבא?
עמרי זרחוביץ'

שנים רבות לפני
שבניהן מגיעים לגיל
18, אמהות בישראל
חרדות מפני האפשרות
שישרתו ביחידות
קרביות. חני מן-שלי
מגלה כי לעתים,
החרדה הזו מובילה
אותן לדכא באופן לא
מודע את התכונות
הגבריות אצל הילדים |
עמרי זרחוביץ'

אל תשלח ילדך אל הפער

17.28x24.41	2/3	55	עמוד	THEMARKER - מגזין - WOMEN	06/09/2017	60119529-3
ד"ם גבריות ונשיות בצבא הישראלי - מאת אורנה ששון ל - 25910						

"מהאולטרסאונד לצבא", חני מן-שלי, הוצאת רסלינג, 2016
המסלול הלא מודע של הגבריות הישראלית מתחיל כבר ברחם. ידיעת הגיוס, על רקע ההיסטוריה היהודית בכלל והשוואה בפרט, מעצבת לאורך התפתחות וגדילת הבן את דפוסי ההורות, ובמפתיע מעצבת גם את היחסים הזוגיים שלו.

צילום: אמיר כהן / רויטרס

עובר בראשם של הורים שבנם מתגייס לשירות קרבי? מתי הם בכלל מתחילים להתעסק בנושא, והאם יש לכך השפעה על הבן? לפי החוקרת ד"ר חני מן-שלי, המחשבה על הגיוס הצפוי של הבן מזווה את ההורים כבר מבדיקת האולטרסאונד, שבה הם מגלים את מין התינוק, ולאורך כל ימי חייו. בספרה "מאולטרסאונד לצבא - המסלול הלא-מודע של הגבריות הישראלית", מצטטת מן-שלי אב לחמישה בנים, שהחליט לעזוב את הארץ: "כל פעם כשמבשרים לי יש לך בן, אני שומע שלוש דפיקות בדלת... אני לא יכול לחכות 15 שנים בחלון..."

מן-שלי, שמנהלת את המרכז הפסיכואנליטי הוגי והמשפחתי, פרסמה את הספר בשנה שעברה, והוא מבוסס על עבודת הדוקטורט שלה. היא ריאיינה זוגות הורים לבנים, לפני אירוע משמעותי - לידת הבן, עלייתו לכיתה א', בר המצווה או הגיוס. להורים סיפרה כי באה לדבר איתם על תחושות ורגשות על גידול ילדים, אך לדבריה, בשלב מוקדם למדי, כל הראיונות עברו לעסוק בחששות מהשירות הצבאי של הבן, מבלי שהזכירה כלל את הנושא.

"כשבני הראשון התייצב כלשכת הגיוס, הרגשתי שברק היכה לי בראש. פתאום היתה לי ההכרה שאת הרגע הזה אני נושאת בתוכי מהיום שהוא נולד. לפני כן לא הייתי עסוקה בזה", מספרת מן-שלי. "מלשכת הגיוס נסעתי לסדנה שהנחית, ומהרגע שסיפרתי שהבן שלי התגייס באותו בוקר, כל הסדנה עסקה בגיוס של בנים. זה היה עוצמתי מאוד. הנחתי שאמצא חומר מקצועי רב על הנושא הזה, אבל התבדיתי". לפי מן-שלי, המודעות לכך שהבן עתיד להתגייס לא מסתכמת במחשבות על איך ייראה זמן ההמתנה בבקו"ם או מה יעבור עליו במשך שלוש השנים בצבא. הדבר משפיע עוד הרבה קודם לכן - על האופן שבו הבן מתפתח ועל האדם שהוא גדל להיות. למעשה, הידיעה כי הבן צפוי להתגייס ביום מן הימים לצבא משפיעה על האופן שבו ההורים שלו מחנכים אותו.

בפעם הראשונה שאבא שלי חזר הביתה לאחר שהתגייס, עם נעליים אדומות ותג יחידה של צנחנים, שאלה אותו אמו, סבתא שלי, אם

הוא חייב לשרת בצנחנים.

פעמים רבות שמעתי את הסיפור הזה. חטיבת הצנחנים נחשבה באותם ימים חוד החנית של צה"ל, ואבא דאג להעביר גם אלי את גאוות היחידה, תחושת המחויבות והאחריות שיש בשירות משמעותי. בשנה שלפני גיוסי ניסתה אמי לשכנע אותי שאתרום לצבא יותר אם אתגייס ליחידה מובחרת של תותחנים. היא חשבה שעלי לשרת בקרב, אך אולי רצתה לקוות שאצא מהשירות הצבאי בריא יותר, מבחינה פיזית ונפשית. זה מתכתב עם מסקנה שעלתה מהמחקר של מן-שלי - באופן לא מודע, אמהות מתנהגות עם בניהן באופן שיגרום לבנים להיות בעת השירות העתידי במקומות פחות מסוכנים. אחת הדרכים שלהן לעשות זאת היא לדחוף אותם לשרת במודיעין או בתפקיד שקשור למחשבים, כדי שלא יהיו בסיכון, אך כן ישרתו בתפקידים בעלי סטטוס יחסית גבוה, ויירמזו תרומה משמעותית למדינה. אפשר למצוא לכך שלל הסברים ותיאורים, אך סביר להניח שהסיבה העיקרית היא חרדה שנמצאת מתחת לפני השטח.

יותר מכך, חלק מהאמהות שראיינה מן-שלי ניסו להילחם באופן לא מודע בתכונות הגבריות של הבנים שלהן, על ידי עידוד תכונות הפוכות לגבריות החזקה והאמיצה. אחת מהן סיפרה על האסטרטגיה שלה - לגדל את בניה כפחדנים: "מהרגע שהתחיל לזחול, הכ נסתי לו את החשש. אני לא רוצה שיהיה אמיץ מדי וילך ליד ברים מפחידים מדי... שלא יהיה כזה אחד שיקפץ לתוך האש

הפעם הראשונה (והאחרונה) שראיתי את אבא שלי מעשן סיגריה היתה כשסיימתי את מסע הכומתה,

כמה חודשים לאחר שהתגייסתי. זה לא היה מקרה. המסע, שאורכו היה 90 ק"מ, החל בנחל שורק והסתיים בגבעת התחמושת, שם אבא שלי נלחם 37 שנה קודם לכן. הוא נפצע בקרב, ואיבד שם רבים מחבריו. את הגבעה הכרתי היטב, שכן מאז שאני זוכר את עצמי, כל המשפחה היתה מגיעה מדי שנה לטקס אוכרה שנערך על הגבעה ביום ירושלים.

הבנתי אז את הסמליות שבדבר, אך אני לא בטוח שהצלחתי להיכנס לנבכי נפשו של אבי ולרדת לעומקן של התחושות שליוו אותו ביום שבו ראה אותי מסיים מסע ארוך וקשה במקום שהוא כה משמעותי בעבורו. כשבעה חודשים קודם לכן הוא ואמי ליוו אותי, בן הזקונים לאחר שתי בנות, לבקו"ם, והמתינו לעלייתי לאוטובוס. הם נראו מוטרדים, אך לא שיתפו אותי בתחושותיהם. אני מניח שרוב ההורים לא נוהגים לספר לילדיהם על כל הפחדים והמניעים שלהם באשר לגיוסם. אלה משתנים מהורה להורה, מאחר שלכל אחד מהם מטען נפשי וערכי משלו המושפע, בין השאר, מהסביבה שבה גדל ומחוויות וטראומות שעבר במהלך חייו.

בין המטען הנפשי למטען הערכי של הורה יכול להיווצר מתח - הוא יכול לחנך את ילדיו לשירות צבאי משמעותי ומסוכן מתוך תפישת אחריות כלפי המדינה, אך במקביל, אפשר שיצוצו אצלו חרדות וחדשות לגבי הנושא.

אצלי למשל, שני ההורים - ביחד ולחוד - סברו כי עלי ללכת לשירות קרבי. הורעים לא נשתלו רק בגבעת התחמושת, אלא גם בסיפורים ששמעתי בילדותי - על סבא עמוס ששירת במלחמת העצמאות בחטיבת הראל של הפלמ"ח, סבא יצחק ששירת בחטיבת אלכסנדרוני, ועוד סיפורי גבורה של בני משפחה אחרים שליוו אותי שנים ארוכות. גם לקהילה היתה בוודאי השפעה על ההחלטה שלי ללכת לשירות קרבי. ואולם, האם כשחופרים מתחת לשכבת הערכים והאידיאולוגיה, לא מבחינים בפחדים וחששות אצל חלק לא מבוטל מההורים? מה

17.7x25.05	3/3	56	עמוד	THEMARKER - מגזין	WOMEN - 06/09/2017	60119530-5
ד"ם גבריות ונשיות בצבא הישראלי - מאת אורנה ששון ל - 25910						

של הפרט, הבן או ההורה. הדרך ליישב את "הסתירה" בין הערכים והאדיאולוגיה לחרדות ולפחדים יכולה לעבור בהבנת תהליך החברות.

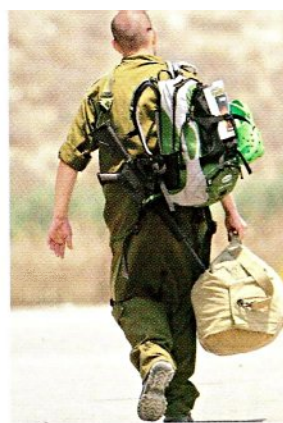
לפני כשנה ישבנו באמסטרדם כמה חברי ילדות ודיברנו על השירות הצבאי שלנו. דווקא שם, רחוק מהארץ וכעשור לאחר שהשתחררנו מהצבא, יכולנו לנתח באופן מפוכח את הסיבות שהובילו אותנו לשירות קרבי.

דיברנו על ההשפעה של המשפחה, ועל הכוח של הקהילה בהשפעה על בני הנוער. הנחרצות שבה קיבלנו החלטות אי שם בתיכון התפוגגה - ופינתה את מקומה לדיונים עמוקים. הדעות היו מגוונות, אבל דבר אחד היה כמעט חד משמעי - במושב שבו גדלתי, לקהילה היה תפקיד מכריע באופן שבו התפתחנו. הקהילה לא השאירה לנו הרבה ברירות: חייל צריך לשרת בשירות קרבי, ולשאוף להיות ביחידה הכי מובחרת.

המסר של מערכת החינוך והקהילה היה כי בישראל יש ללוחם מעמד חברתי גבוה יותר. בבית הספר היסודי דיברו איתנו על שיירת הל"ה; ביום הזיכרון נשאו תלמידי התיכון זרים מבית הספר היסודי לבית הקברות, וזוגות זוגות של תלמידים עמדו בכניסה לבית יד לבנים, לבושים מדי חאקי ואוחזים בנשק; במסע לפולין, לאחר שקיבלנו מכתבים מהמשפחה ביום שישי בערב, הקריאו בפנינו מכתב שכתב אח של אחת התלמידות, לוחם בשירות קרבי, שדיבר על החשיבות של צבא חזק. אלו רק דוגמאות ספורות. גם השיח בין ההורים עסק בגאווה על בנם שמשרת ביחידה מובחרת ועל החיל שהוא עושה בשירותו הצבאי.

מן־שלוויה היא פסיכואנליטיקאית, ומוזוית זו היא בוחנת תהליכים חברתיים ואירועים משמעותיים בחיי העם היהודי כמו השואה - לא את ההשפעה הקולקטיבית והסוציולוגית שלהם, אלא את ההשפעה שלהם על הנפש של הפרט. עם זאת, המחקר של מן־שלוויה דר בכפיפה אחת עם מחקרים סוציולוגיים שנעשו על הגבריות הצבאית בישראל בעבר [1]. חברה המקדשת לאומיות וגבריות קרבית משמרת מודל גבריות הג' מוני ואינה מותירה מקום רב לגבריות שונה, רגשית ומכילה יותר. מנגד, חלק מההורים נותנים "קונטרה" כשהם מנסים לערער על הגבריות הצבאית. כך, במקום שתיווצר מראש גבריות מאוזנת יותר, שתכלול הן עוצמה והן רגישות, מתקיימת בחברה הישראלית מעין "משיכת חבל" בין הקהילה והחברה בכללותה, לבין ההורים עצמם, על זהותו הגברית האינדיבידואלית של הבן.

זהו "שדה קרב" אחר, שמונע על ידי ערכים ואדיאולוגיה מצד אחד, וחרדות מהצד השני. עד היום, העיסוק בגבריות הצבאית נעשה בעיקר מהצד החברתי־לאומי, אך מן־שלוויה מצליחה לפרק את נפש ההורים ולהציג מה עובר עליהם במשך 18 השנים מבדיקת האולטרסאונד ועד לגיוס. הנושא הזה חמקמק יותר שכן קשה לזהות את דפוסי הפעולה של ההורים, שמתרחשים פעמים רבות באופן חסר מודעות לחלוטין. מי שמושפע מכך הם הגברים, שלא מקבלים הזדמנות לגבש גבריות שפויה, אך בסופו של דבר - האתגר להצליח בכך הוא של כולנו.

צילום: דודובבר

כאילו אין מחיר... שלא יהיה גיבור גדול בצבא, לא רוצה גיבורים". אסטרטגיות נוספות הן שמירה על הבן קרוב לאם, מעורבות יתר בחייו, עידוד של תכונות "נשיות" ועוד. "כאילו" תוך תיאום ודיבור מראש נפרשה אסטרטגיה חינוכית מההיריון ועד

לגיוס, לעתים מודעת ולעתים לא־מודעת, שמטרתה לשלוט בתהליך הגדילה של הבן - להשאירו ילד קטן. לעצב את אופיו עם כמה שפחות אפיונים קרביים־גבריים, תוך עידוד החלק הנשי והתעלמות מהתפתחות המינית, ולעכב את תהליך הפרידה שלו מהאם, במטרה לנסות להילחם בנטיית הטבעית של הבנים להימשך לחילות הקרביים, כותבת מן־שלוויה.

לדבריה, הדבר אינו נובע ממספר הנופלים בעת השירות הצבאי. להיפך, מספר הנפגעים הצעירים בתאונות דרכים גבוה ממנו בהרבה, ולמרות זאת לא הוזכר על ידי ההורים כחרדה המתעוררת בליבם בשלבים המוקדמים של גידול ילדיהם. לכן, חיפשה מן־שלוויה גורמים לא מודעים העשויים לייצר חרדה שתתחבר לשירות הצבאי, ומצאה שחוק גיוס חובה מקשה על האם למלא את תפקידה. לאם, אומרת מן־שלוויה, יש שני תפקידים מרכזיים: הראשון, לגדל את הבן תוך שמירה על בריאותו וחייו; והשני, לאפשר לו לפתח זהות אישית, גברית ונפרדת מאמו. במציאות הישראלית הוו, הצלחה במשימה אחת עלולה לסתור את המשימה השנייה, שכן "האמהות שמצאו את עצמן צריכות לבחור בין שתי המטלות בחרו לשמור על חיי הבן דרך שמירתו קרוב אליהן, לעתים אפילו תוך חבלה בתהליך ההתפתחות הגברית־אינדיבידואלי", כותבת מן־שלוויה בספר.

האב מתמודד גם כן עם סתירה בין שני תפקידיו - להגן על המשפחה ולהוות מודל גברי לבנו. האב חושש שסיפורים על חוויותיו הצבאיות ידחפו את הבן שלו לשירות צבאי קרבי שעלול להסתיים במותו. כדי להיות בכל זאת סוג של מודל גברי לחיקוי, חלק מהאבות מספרים על החוויות שלהם בצמצום, ונוהרים לא לעשות זאת באופן מתלהב מדי. אלו ששירתו בחיל קרבי ומבינים את המשמעות העמוקה של העניין, נמצאים בדיסוננס מול הבן. אם הבן יילך לקרבי, אף ייווצר חיפוך תפקידים, ובסופו של דבר הבן הוא זה שיגן על האב, ולא ההפך. לפי מן־שלוויה, הסתירה בין תפקידיהם השונים של האב והאב מורכב בילים אותם לחוש חרדה באשר לגידול בניהם, וכשהם לא מודעים לכך, הם אינם מכילים אותה - ויותר חרדה עוברת אל הבנים, מתערכת בתהליך התפתחותם כאינדיבידואלים ומשפיעה על עיצוב הזהות המי־גדרית כגברים. היא מוסיפה שהסתירה גם משפיעה על ההינמיקה בין ההורים - האם מערערת על הגבריות של האב כדי לפגוע ביכולת שלו להיות דוגמה לבן, והאב, מצידו, נעשה פסיכי יותר מול הבן.

"הצבא הוא לא אירוע חד־פעמי של גיל 18, אלא הוא מתערב באופן לא מודע בתהליכי האמהות והאבהות, נכנס לחיים הזוגיים ולכן מעצב את תהליכי הפיכת הבן הישראלי לגבר ולמעשה גם את הגבריות עצמה - דבר שגם משפיע על הנשיות, על היחסים הזוגיים וכך הלאה", מסבירה מן־שלוויה.

קוראי הספר עלולים להרגיש כי המסקנות של מן־שלוויה לא משתלבות עם הערכים והאדיאולוגיה של ההורים, ועם תהליך החברות בישאל. סיבה אפשרית היא מיעוט בעיסוק בהשפעה של הצבא על הנפש